

дамуында маңызды рөл атқарады, өйткені есте сақтау қабілеті когнитивтік процестердің негізі болып табылады. Мұндай зерттеулер осы процестерді тиімді түрде қолдау және дамыту үшін қажетті түзету жұмыстарын ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: есте сақтау, жады, бейнелі ес, логикалық ес, мектепке дейінгі жас, есту қабілеті зақымдалған, нашар еститін балалар.

К.У. Шайжанова¹, А.Б. Маханбет²

¹к.п.н., доцент karlahanym.70@gmail.com

²магистрант 2 курса специальности 7М01901 «Специальная педагогика:

Сурдопедагогика" aizhanmakhanbet1004@gmail.com

Казахский Национальный педагогический университет имени Абая, г.Алматы, Казахстан^{1,2}

ОСОБЕННОСТИ ОБРАЗНОЙ ПАМЯТИ У СЛАБОСЛЫШАЩИХ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация

В данной статье рассматриваются особенности образной памяти у слабослышащих детей дошкольного возраста. Цель исследования-проанализировать особенности образной памяти у слабослышащих детей дошкольного возраста и выявить различия в их когнитивном развитии. В статье отмечается возрастное развитие образной памяти, тенденции развития памяти у ребенка с нарушением слуха в дошкольном периоде, особенности развития когнитивных процессов. Кроме того, показан теоретический анализ общей памяти. Изучение проблемы памяти у слабослышащих детей играет важную роль в развитии навыков чтения ребенка в будущем, поскольку память является основой когнитивных процессов. Такие исследования позволяют организовать коррекционную работу, необходимую для эффективного поддержания и развития этих процессов.

Ключевые слова: память, образная память, логическая память, дошкольный возраст, нарушение слуха, слабослышащие дети.

K.U. Shaizhanova¹, A.B. Makhanbet²

¹Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor karlahanym.70@gmail.com

²2nd year master's student of the specialty 7M01901 "Special pedagogy: sign language pedagogy" aizhanmakhanbet1004@gmail.com

Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Almaty, Kazakhstan^{1,2}

FEATURES OF FIGURATIVE MEMORY OF CHILDREN WITH HEARING LOSS OF PRESCHOOL AGE

Abstract

This article will consider the features of figurative memory in children with hearing impairment of preschool age. The purpose of the study is to analyze the features of figurative memory of children with hearing loss of preschool age and identify differences in their cognitive development. The article highlights the age-related development of figurative memory, the tendency of a child with hearing loss to develop memory in preschool age, and the features of the development of cognitive processes. In addition, theoretical analysis of memory in general is shown. The study of the problem of memory of hard of hearing children plays an important role in the development of the child's reading skills in the future, since memory is the basis of cognitive processes. Such studies make it possible to organize the necessary corrective work for the effective support and development of these processes.

Keywords: memory, imaginative memory, logical memory, preschool age, hearing impairment, hard of hearing children.

Кіріспе

Есте сақтау адам өміріндегі ең маңызды когнитивті функциялардың бірі болып табылады. Ес - біздің барлық іс-әрекеттерімізде маңызды рөл атқарады, бізге ақпараттың барлық түрлерін есте сақтауға, болашақта қажет кезінде сол ақпаратты шығаруға көмектеседі. Психологияда ес дегеніміз -

өткен тәжірибені ұйымдастыру және сақтау процестері, оны іс-әрекетте қайта пайдалануға немесе бірлескен білім саласына оралуға мүмкіндік береді деп Т.Г. Богданова түсіндіреді [1]. Баланың танымдық дамуын анықтайтын психикалық функциялардың ішінде есте сақтау ерекше орын алады, өйткені есте сақтаудың негізінде барлық ақпаратты мида жинайды, болашақта есту-сөйлеу қабілетінің дамуына тікелей әсер етеді.

Есте сақтау қызметі жайлы көптеген ғалымдар өз ойларын жеткізген. С. Л. Рубинштейн ес жайлы: "Жадсыз біз бір сәттің жаратылысы болар едік. Біздің өткеніміз болашақ үшін өлі болар еді. Қазіргі уақыт өткен сайын өткенге қайтымсыз жоғалып кетер еді. Егер Біз есте сақтау туралы белгілі бір процестер жиынтығы үшін ұжымдық термин ретінде ғана емес, біртұтас "функция" ретінде айтатын болсақ, онда біз тек жалпы және қарапайым басып шығару қабілеті туралы айтуға болады" деп жазған [2]. Г.П. Бертынь еңбектерінде есту қабілеті зақымдалған балалардың есте сақтау қабілеті туралы зерттеулер жүргізілген. Оның зерттеулері бойынша, есту қабілеті зақымдалған балалардың есте сақтауында визуалды және тактильді ақпаратқа сүйену маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар, олар ақпаратты есте сақтау үшін қосымша стратегиялар мен әдістерді қолдануы мүмкін [3].

В. Г. Петрова естімейтін оқушылардың ауызша материалдарды есте сақтау қабілетін және көбейту ерекшеліктерін зерттеді. Л.Д. Столяренко берген анықтама бойынша "есте сақтау - бұл өткен тәжірибені шотырландырудан, сақтаудан және кейіннен көбейтуден тұратын, оны іс-әрекетте қайта пайдалануға немесе сана саласына оралуға мүмкіндік беретін психикалық рефлексия түрі" [4].

Ал, есту қабілеті зақымдалған балаларға алғашқы психологиялық зерттеу жүргізген А.Н. Поросятникованың еңбегін атай аламыз, ғылыми жұмыста автор естімейтін және нашар еститін құрдастарды зерттеп, 8-12 жас аралығындағы есту қабілеті зақымдалған балалардың вербализацияға қиын пішіндерді тануы еститін құрдастарына қарағанда төмен екенін анықтаған, бірақ, үлкенірек жастағы салыстырылатын топтарда пішіндерді тану деңгейі бірдей болғанын байқаған.

Мектепке дейінгі жастағы есте сақтауды дамытудың негізгі факторларының бірі есте сақталатын материалдың ішінде семантикалық байланыстардың пайда болуы, визуалды-бейнелі байланыстардың қалыптасуы болып табылады [5].

Т. В. Розанованың зерттеулерінде есту қабілеті нашар балалар ақпаратты мақсатты түрде есте сақтауда қалыпты еститін құрдастарына қарағанда артта қалатынын көрсетілген. Мектепке дейінгі жаста олар заттардың орналасуын нашар есте сақтайды. Бастауыш сынып жасында олардың есте сақтау қабілеті еститін балаларға қарағанда азырақ дәлдікке ие болып, кейде сыртқы түрі немесе қызметі бойынша ұқсас заттардың орналасуын шатастырады. [6] Есту қабілеті зақымдалған балалардың есте сақтау процесі көбінесе визуалды бейнелер мен қимылдарға негізделеді. Олар сөздік ақпаратты есте сақтау кезінде қосымша көмекші құралдарды қажет етуі мүмкін. [7].

Зерттеу әдістері мен әдістемесі.

Мектеп жасына дейінгі кезең – танымдық қабілеттердің қарқынды дамуымен және сапалы өзгерістерімен ерекшеленетін уақыт. Бұл шақта балалар біртіндеп өздерінің ойлау, есте сақтау және назар аудару процестерін басқаруды меңгереді. Ойлау жүйесін жетілдіру үдерісі біртіндеп жүреді, ал когнитивті процестер саналы әрі мақсатты әрекетке айналады. Есте сақтау қабілеті осы уақытта жеке тұлғаның қалыптасуындағы маңызды элементтердің бірі ретінде дамиды.

Мектеп жасына дейінгі балалардың есте сақтау қабілеті бірнеше бағытта дамиды және белгілі бір заңдылықтарға сүйенеді. Ең алдымен, еріксіз есте сақтау біртіндеп саналы түрде қолданылатын ерікті есте сақтауға айналады. Сонымен қатар, механикалық жад уақыт өте жетіліп, оның орнына логикалық есте сақтау қабілеті келеді. Уақыт өте келе тікелей есте сақтау мнемотехникалық тәсілдер мен құралдарды белсенді түрде қолдану арқылы жаңа деңгейге көтеріледі, ақпаратты есте сақтау мен жаңғыртуға көмек береді.

Бейнелі және эмоционалды жады 5 жасқа келгенде айқын көрініс бере бастайды. Балалар оқиғаларды немесе әңгімелерді қайталаған кезде, олар көбіне эмоцияға сүйенеді. Осы жаста ерікті есте сақтау қабілеті пайда болып, балаға берілген тапсырманы орындауға көмектеседі.

П. П. Блонскийдің пікірінше, бейнелі жады ең ерте баста қалыптасады, одан кейін ауызша жады пайда болады. Ал моторлық және эмоционалды жады кейінірек дамиды. Логикалық есте сақтау қабілеті шамамен 3-4 жас аралығында қалыптасып, жасөспірім кезеңінде жоғары деңгейіне жетеді. [8]

Есту қабілеті бұзылған балалардың бейнелі есте сақтау қабілетінің өзіндік ерекшеліктері бари

1. Бұл балалардың жадында нақты есте сақтау қабілеті салыстырмалы түрде төмен, ұқсас заттардың бейнелері әлдеқайда көбірек сақталады.

2. Олар есте сақтауды белсендірудің әдістерін немесе кескіндерді “іздеу” тәсілдерін сирек қолданады.

3. Есту қабілетінде ақауы бар балаларда объектілерді есте сақтау, ажырату және қайта жаңғырту барысында ойлау әрекеттерін орындау және бейнелік байланыстарды орнату қиындық тудырады [9].

Бейнелі есте сақтауды зерттеу үшін визуалды жадының қасиеттерін анықтауға бағытталған түрлі тәсілдер қолданылады. Мұндай зерттеулерде суреттердің есте сақталу мерзімі, бейнелі жадтың қалыптасу деңгейі және ерікті бейнелі есте сақтаудың даму көрсеткіштері бағаланады. Мектеп жасына дейінгі есту қабілеті бұзылған балалардың бейнелі жадын кешенді түрде бағалау үшін диагностика барысында келесі параметрлерге назар аудару қажет:

-бейнелі есте сақтаудың ауқымы;

-есте сақталған кескіндерді қайта жаңғырту дәлдігі;

-визуалды материалды есте сақтау уақыты.

Нашар еститін мектепке дейінгі балалардың бейнелі есте сақтау қабілетін диагностикалау әдістері:

1. “Заттарды топтастыру” әдістемесі (У.В. Ульянованың бейімделген әдістемесі).

Мақсаты: балалардың бейнелі есте сақтау қабілетін анықтау. Әдістеменің мәні: субъектіге кесте түрінде ұсынылған 9 суретті 30 секунд ішінде есте сақтау ұсынылады. Кестені алып тастағаннан кейін субъектінің міндеті, — сол суреттерді ауызша қайталау немесе екіншісін есіне түсіру.

2. "Визуалды есте сақтаудың ерекшеліктері"диагностикалық әдістемесі (авторлар: С.Д. Забрамная, О.В. Боровик).

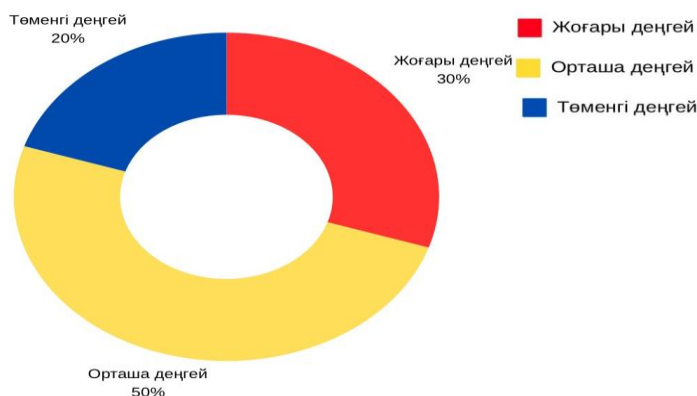
Мақсаты: балалардың бейнелі есте сақтау қабілетін анықтау. Керек жабдықтар: суреттер, қималар және картон. Зерттеу барысы: балаға бсурет көрсетіледі. Біз оған: "Суреттердің қалай тұрғанын мұқият қара"деп тапсырма береміз. Кейін суреттерді алып, араластырып, балаға: "Суреттерді қайтадан бастапқы орындарына қой"деген тапсырма беріледі.

3. "Көңілді суреттер"диагностикалық әдістемесі (авторы: Т. В. Розанова).

Мақсаты: суреттердің есте сақталу ұзақтығын анықтау. Зерттеу жүргізу: балаға алдымен екі сөзден тұратын карточкаларды көрсетеміз, карточкалардағы сөздерді дауыстап айтамыз (осыдан кейін суреттер алынып тасталады) және бала бірден сөздерді дауыстап шығарады [10].

Нәтижелер және талдау жасау.

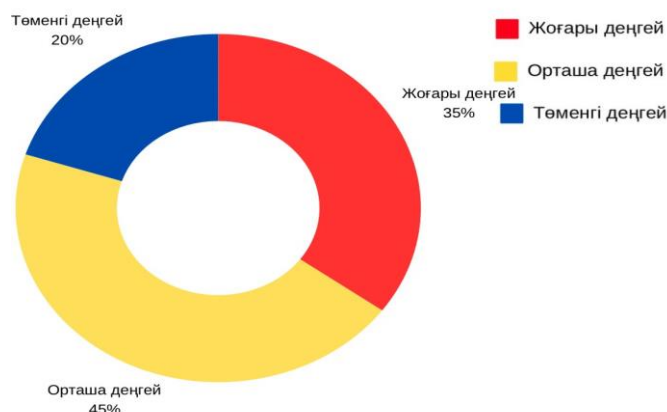
Зерттеуге мектеп жасына дейінгі нашар еститін 6-7 жастағы 20 балаға қатысты. “Заттарды топтастыру” әдістемесінің зерттеу нәтижелері бойынша 20 баланың бейнелі есте сақтау қабілеті келесі критерийлер бойынша бағаланды. Әдістеме нәтижесі 1-суретте көрсетілді.

1- сурет. “Заттарды топтастыру” әдістемесінің нәтижесі

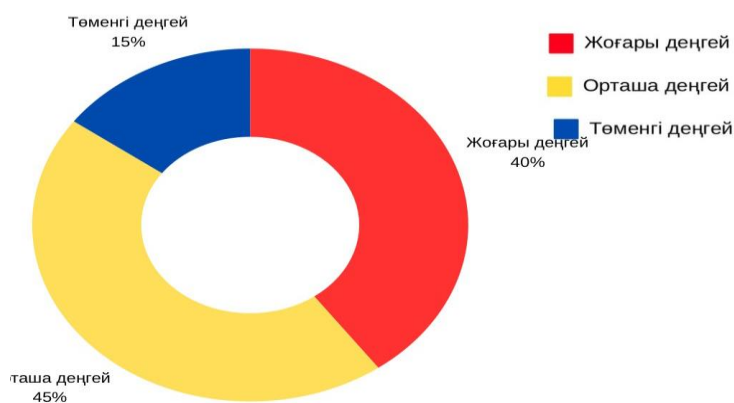
"Визуалды есте сақтаудың ерекшеліктері"әдістемесінің зерттеу нәтижелері бойынша 20 баланың

бейнелі есте сақтау қабілеті келесі критерийлер бойынша бағаланды. Әдістеме нәтижесі 2-суретте көрсетілді.

2 сурет. "Визуалды есте сақтаудың ерекшеліктері" әдістемесінің нәтижесі

"Көңілді суреттер" әдістемесінің зерттеу нәтижелері бойынша 20 баланың бейнелі есте сақтау қабілеті келесі критерийлер бойынша бағаланды. Әдістеме нәтижесі 3-суретте көрсетілді.

1-сурет. "Көңілді суреттер" әдістемесінің зерттеу нәтижесі

Нәтижелер:

Мектеп жасына дейінгі балалардың есте сақтау қабілеті бірнеше бағытта дамиды және белгілі бір заңдылықтарға сүйенеді. Ең алдымен, еріксіз есте сақтау біртіндеп саналы түрде қолданылатын ерікті есте сақтауға айналады. Сонымен қатар, механикалық ес уақыт өте жетіліп, оның орнына логикалық есте сақтау қабілеті келеді. Уақыт өте келе тікелей есте сақтау мнемотехникалық тәсілдер мен құралдарды белсенді түрде қолдану арқылы жаңа деңгейге көтеріледі, ақпаратты есте сақтау мен жаңғыртуға көмек береді.

Анықтау барысында мынадай тұжырымға келдік:

- есте сақтау көлемі: бала бір уақытта қанша ақпаратты сақтап, қайта тағы жаңғырта алатынын бағаладық. Қысқа мерзімді естің шектеулері мен мүмкіндіктерін анықтадық;
- бейнелі есте сақтау: бала визуалды ақпаратты қаншалықты дәл және толық сақтай алатынын тексердік. Бейнелердің орналасуы мен ұсақ бөлшектерін еске түсіру қабілеті бағаланды;
- ақпаратты қайта жаңғырту жылдамдығы: Бала сақталған ақпаратты қаншалықты тез әрі дәл еске түсіре алатынын байқадық;
- кеңістіктік есте сақтау: суреттердің бастапқы орналасуын есте сақтау арқылы баланың кеңістіктік ойлау және қабылдау дағдылары бағаланды.

Мектепке дейінгі жаста есте сақтаудың негізгі түрі бейнелі болып табылады. Оның дамуы мен қайта құрылуы баланың психикалық өмірінің әртүрлі салаларында, ең алдымен танымдық процестерде – қабылдау мен ойлауда болатын өзгерістермен байланысты. Сондықтан, мектеп жасына дейінгі нашар еститін балаларға тапсырмалар арнайылап бейімделді және бейнелі есті тексеруге көп көңіл бөлінді.

Қорытынды

Мектепке дейінгі жастағы есту қабілеті бұзылған балалардың бейнелі есте сақтауын зерттеу нәтижесінде олардың есте сақтау процессінің ерекшеліктері анықталды. Бұл балалар үшін визуалды барлық ақпаратты бірден қабылдау, логикалық бейнені құру және бейнелерді тиімді пайдалану қиындық тудырады.

Есту қабілеті төмен балалар суреттерді жиі қате есте сақтап, оларды ұқсас бейнелермен шатастырады. Сонымен қатар, олар жанама есте сақтау тәсілдерін іс жүзінде қолданбайды, сондықтан, есте сақталған кескіндер тұрақсыз, нақты ажыратылмаған және ұзақ уақыт сақталмайды.

Сақтау үдерісіндегі қиындықтар жеке заттардың немесе фигуралардың бейнелерін қайта жаңғырту кезінде туындайды, өйткені бұл процесс көрнекілікке сүйенбей, ақыл-ой әрекетін қажет етеді.

Есту қабілеті бұзылған балалардың есту қабілеті қалыпты балалардан айырмашылығы, заттардың немесе фигуралардың бейнелерін ғана емес, олардың кеңістіктегі орналасуын да жиі шатастырады. Осы себепті, мектеп жасына дейінгі есту қабілеті бұзылған балалардың бейнелі есте сақтауын дамыту арнайы түзету жұмыстары арқылы мақсатты қолдауды талап етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Богданова Т. Г. Сурдопсихология: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия», 2002. — 224 с.
2. Рубинштейн, С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. - СПб.: Питер, 2018. - 713 с.
3. Программа воспитания и обучения слабослышащих дошкольников со сложными (комплексными) нарушениями развития/под ред. Л. А. Головчиц. - М.: ОМИЦ «Граф-пресс», 2006.-128с.
4. Психология детей дошкольного возраста: Развитие познавательных процессов/ А. В. Запорожец, Д. Б. Эльконин. —М.: МПСИ, 2001. —300 с
5. Бибосынова, А. М. Развитие памяти глухих детей.— М.: Педагогика, 2011
6. Абаева Ф. А. Арнайы педагогика және психология негіздері. -Алматы. 2013.
7. Блонский, П. П. Память и мышление / П. П. Блонский. - Москва : ЛКИ, 2007. - 196 с.
8. Головчиц, Л. А. Дошкольная сурдопедагогика: Воспитание и обучение дошкольников с нарушениями слуха : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Л. А. Головчиц. — М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. — 304 с.
9. Развитие образной памяти детей старшего дошкольного возраста с нарушениями слуха №5 (28)2011/ Насырова Е. В.
10. Методические рекомендации к пособию «Практический материал для обследования психолого – педагогического обследования детей» авторов С. Д. Забрамной, О. В. Боровика. – М., 2005.